

การมีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา
Participation in School Environmental Conservation of School
Administrators

สุรศักดิ์ จันทลา^๑

สุนันทา แก้วสุข^๒

บทคัดย่อ

การมีส่วนร่วมของผู้บริหารในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย นับตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ตลอดจนการควบคุม กำกับ ติดตามและประเมินผล เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ร่วมเป็นคณะทำงานและร่วมวางแผนนโยบายของโรงเรียน มีขั้นตอน คือ ขั้นวางแผน (Plan) ขั้นดำเนินการ (Do) ขั้นติดตามประเมินผล (Check) และขั้นปรับปรุง พัฒนา หรือนำผลมาปรับปรุงแก้ไข (Action) ดังนั้น การบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการบริหารสถานศึกษานักเรียน และผู้ปกครอง ถือว่าเป็นพลังที่มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน และยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจและร่วมเป็นคณะทำงาน ซึ่งผู้บริหารจะต้องเปิดกว้างยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นสู่กระบวนการประกระบวนการ การประเมินผลผลิต และการตัดสินใจสู่แผนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของผู้บริหารโรงเรียน

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, ผู้บริหารสถานศึกษา.

^๑หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

Abstract

The participation of the school executives in school environmental conservation is the mutual learning process starting from brainstorming, planning, operating, solving the problems, controlling, monitoring, follow-up and evaluating. The process in operating starts from setting the plan (Plan), process implemented (Do), the monitoring and evaluation (Check), and the development or the improvement (Action). The administrators, teachers, school board, students and parents are the major force of school environmental conservation. It is a form of decentralization and network operation. In this process, the school administrators should be open-minded to welcome different opinions in operation, evaluation and decision.

Keywords: Participation, environmental conservation, educational administrators

บทนำ

โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีฐานะเป็นสถาบันให้การศึกษา และเป็นองค์การทางสังคม ด้วยโรงเรียนเกิดขึ้นจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชน สังคม เป็นศูนย์กลางเรียนรู้ของเยาวชน ปกป้องค่านิยมทางด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม บริการสังคม โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญในการเตรียมเด็กและเยาวชนเพื่อพัฒนาให้เป็นคนคนดี ที่มีคุณภาพด้านความรู้ ความสามารถและศักยภาพแห่งการพัฒนาทางร่างกาย จิตใจและการศึกษา สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีมีคุณภาพและสังคมได้อย่างมีความสุข ถ้าหากสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนพลอยเสื่อมโทรม ก็ย่อมเป็นปัญหากับโรงเรียนและมีผลกระทบต่อการเรียนการสอนไปด้วย

ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารโรงเรียนจึงมีบทบาทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ให้การศึกษาอบรมเด็กและเยาวชนให้ได้รับการศึกษาด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาสิ่งแวดล้อมสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน และการจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐาน ชุมชนได้มีส่วนร่วมเชิงบูรณาการเข้าศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อม โดยมีปราชญ์ท้องถิ่นเป็นครูต้นแบบ เพิ่มทักษะการเรียนรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้กับเด็กและเยาวชน ได้รับการศึกษาจากประสบการณ์ตรง โดยเฉพาะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่กำลังทวีความรุนแรงทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนภายในโรงเรียน ปัญหาที่กล่าวมา จึงเป็นหน้าที่และบทบาทผู้บริหาร เข้ามาแก้ปัญหาบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อสภาพการจัดการเรียนการสอน

การมีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ของผู้บริหารสถานศึกษา

สถาบันให้การศึกษา ถือว่ามีเป็นสถาบันที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ เพราะสถาบันการศึกษาเป็นสถาบันการพัฒนาคุณภาพชีวิตและคุณภาพการศึกษาของเด็กและเยาวชนให้ได้รับความรู้ และเป็นองค์การทางสังคม โรงเรียนเกิดขึ้นจากความต้องการและความจำเป็นของชุมชน สังคม เป็นศูนย์กลางเรียนรู้ของเยาวชน ปกป้องค่านิยมทางด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม บริการสังคม

การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา ทั้งในการพัฒนา การแก้ไข และป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมวางแผน ตัดสินใจและปฏิบัติตามแผนงาน และการติดตามการประเมินผล รับผิดชอบเรื่องสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนอันมีผลกระทบถึงประชาชน ชุมชนและเครือข่ายทุกรูปแบบในพื้นที่ของโรงเรียนตลอดถึงบริเวณรอบๆ โรงเรียน และในชุมชนด้วย นักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อม ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม เช่น นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ ๔ ประการซึ่งได้แก่

๑. การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปได้รับอำนาจ ที่จะคิดจะทำมากขึ้น ไม่ว่าในเรื่องการเมือง หรืออำนาจในการตัดสินใจที่จะดำเนินการใดๆ

๒. การมีส่วนร่วมหมายถึง ต้องร่วมกันอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค เท่าเทียมกัน และควรมีส่วนร่วมด้วยอย่างแท้จริง/เข้มแข็ง (Active) มิใช่ร่วมอย่างผิวเผินเฉื่อยชา (Passive)

๓. การมีส่วนร่วมหมายถึง ต้องร่วมตั้งแต่ขั้นแรกของกระบวนการ จนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ(Entire Development Process)

๔. การมีส่วนร่วมมักเป็นเรื่องที่ผู้ด้อยโอกาส ขอบแบ่งอำนาจ จากผู้ที่มีอำนาจ

เหนือกว่าเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตตนให้ดีขึ้น (นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา, ๒๕๔๖: ๓)

ขณะที่ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (๒๕๓๐: ๖๑) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง กระบวนการที่ส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ชาวบ้านทั้งในรูปของส่วนบุคคล และกลุ่มคนต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง หรือหลาย กิจกรรม โดยต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ มิใช่เข้ามาร่วม เพราะการหวังรางวัลตอบแทน และสำคัญคือ การมีส่วนร่วมนั้นต้องสอดคล้องกับ ชีวิต ความจำเป็น ความต้องการ และวัฒนธรรม ของคนส่วนใหญ่ในชุมชนด้วย

สำหรับความหมายของการมีส่วนร่วมในทัศนะของสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (๒๕๕๑: ๕๔) ประกอบไปด้วย

๑. การให้ประชาชนเป็นศูนย์กลาง และการแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของประชาชน โดยตรวจสอบว่าผู้บริหาร หรือหน่วยงานปฏิบัติของท้องถิ่น รับฟังและนำปัญหา ความต้องการเกี่ยวกับการบริการสาธารณะของ สมาชิกสภาท้องถิ่น และประชาชนเสนอไป ปฏิบัติ และรายงานให้ประชาชนทราบ

๒. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการ ประเมินความพึงพอใจของประชาชนในการ บริการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือไม่

๓. ตรวจสอบว่ามีรายงานการ ประชุมชุมชน หรือหนังสือเชิญให้ประชาชนร่วม ประชุม และตรวจสอบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึง ความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น

สรุปว่า การมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้องการ ที่ จุดหมายเดียวกันและวัตถุประสงค์เดียวกัน ตลอดถึงความเป็นไปได้ และทิศทางการการ

พัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียนและภายนอก โรงเรียน โดยมีผู้บริหารโรงเรียนและชุมชนได้ ร่วมกันวางแผนงาน กำหนดเป็นนโยบายการ พัฒนา แล้วนำสู่การปฏิบัติ สร้างความสามัคคี ระหว่างโรงเรียนและชุมชน มีกิจกรรมร่วมกัน และแนวทางการพัฒนาสอดคล้องกับวิถีชีวิต ศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนด้วย

ความจำเป็นของการมีส่วนร่วม

ความจำเป็นในการมีส่วนร่วม ถือว่า เป็นสิ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องคำนึงถึงว่า การ มีส่วนร่วมนั้นจำเป็นจะต้องให้ผู้บริหารโรงเรียน ตลอดจนชุมชนได้เข้ามามีบทบาทด้วย เพราะ โรงเรียนและชุมชนต่างก็มีความผูกพันที่ดี เป็น สถานที่ให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน ฉะนั้น ผู้บริหารจะต้องมีวิสัยทัศน์ในการบริหาร กำหนด นโยบายว่า จะพัฒนาโรงเรียนแบบมีส่วนร่วม กับ ชุมชนในเชิงบูรณาเข้าภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย เพื่อให้การพัฒนาด้านการศึกษาและการพัฒนา ท้องถิ่นควบคู่กัน เกิดความสมดุลทั้งสองฝ่าย ถ้า หากโรงเรียนเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วน ร่วมในการดำเนินงาน ย่อมสะท้อนให้เห็นถึง ความโปร่งใส สามารถตรวจสอบการบริหารและ การพัฒนาของผู้บริหารโรงเรียนได้ จึงจะประสบ ความสำเร็จและการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยการ พัฒนาจากรากหญ้า คือ ชุมชนและโรงเรียนเข้า ด้วยกัน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๘๗ ระบุว่า รัฐต้อง ดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วม ของประชาชน ในด้านต่างๆ เช่น การกำหนด นโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น สนับสนุนการ มีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทาง การเมือง รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ

ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมาย จัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมือง ภาคพลเมือง เพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งการดำเนินงานของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวในลักษณะเครือข่าย รวมทั้งให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และให้มีการเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

นรินทร์ชัย พัฒนาพงศ์ (๒๕๔๖: ๑๐-๑๑) ได้ให้เหตุผลของความจำเป็นในการมีส่วนร่วมโดยทั่วไป ได้แก่

๑. ทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่จำกัด ทุกคนมีความห่วงใย จึงต้องเข้ามามีส่วนร่วม

๒. เพื่อให้ชุมชนและกลุ่มต่างๆ สนับสนุนต่อผลการตัดสินใจนั้นๆ หรือในบางกรณีที่หน่วยงานของรัฐ ไม่อยู่ในสถานะที่จะบังคับใช้ในการตัดสินใจนั้นๆ ได้หรือ ต้องได้รับความสมัครใจในการสนับสนุน จากคนส่วนใหญ่ของชุมชน จึงสามารถดำเนินการได้มีฉะนั้นกลุ่มที่คัดค้าน อาจทำให้โครงการล้มเลิกไปได้ จึงต้องให้ชุมชนสนับสนุนโครงการให้มาก

๓. เมื่อต้องตัดสินใจอย่างไรแล้ว จะเกิดผลกระทบที่สำคัญต่อ บุคคลหรือกลุ่มบุคคล เช่น การก่อสร้างเขื่อน จำเป็นต้องศึกษาให้รอบคอบทั้งในด้านการอพยพประชาชนปัญหา น้ำท่วม ปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการสูญเสียของระบบนิเวศ

๔. เพื่อหาทางเลือกที่ดีกว่า ทั้งนี้ฝ่ายรัฐบาลอาจไม่มีข้อมูลที่ดี หรือแนวคิดที่เหมาะสมที่สุดเสมอไป เช่นการทำแผนที่สามารถทำได้ดีในท้องที่หนึ่งหรือชุมชนหนึ่ง อาจไม่

สามารถนำไปใช้ได้ผลกับท้องที่อื่นได้ดี ดังนั้นสิ่งสำคัญที่สุดก็คือการที่ให้ผู้ที่ได้ผลประโยชน์หรือผลกระทบมาร่วมกันให้ความคิดเห็น

๕. เป็นหลักการบริหารบนพื้นฐานของความสุจริต และยุติธรรม ภายใต้ระบบประชาธิปไตย การให้มีส่วนร่วมจากประชาชนเสมือนให้การตรวจสอบ การทำงานของหน่วยงาน นอกจากนี้การที่ชนกลุ่มต่างๆ มีส่วนร่วม เช่นร่วมค้นหาปัญหา การวางแผน ฯลฯ หมายถึงการให้ความเป็นธรรม ที่จะให้พวกเขาได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงมากยิ่งขึ้น

๖. ประชาชนอาจเป็นต้นเหตุของความล้มเหลวของโครงการได้ ถ้าไม่มีส่วนร่วม เช่น การรณรงค์ลดปริมาณขยะ การเลิกดื่มสุรา การประหยัดพลังงาน การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

๗. ประชาชนอยู่ใกล้ชิดเหตุการณ์ รับทราบและเผชิญปัญหานั้นๆ เอง เช่น การเกิดปัญหา หมอกควันในพื้นที่จังหวัดภาคเหนือตอนบน ปัญหายาเสพติดในพื้นที่ ปัญหาการอพยพของแรงงานต่างด้าว เป็นต้น

๘. จำเป็นต้องมีตัวแทนประชาชนหลายฝ่าย ร่วมดูแล ผลประโยชน์ของตน เพราะที่ผ่านมาผลประโยชน์จากการพัฒนาตกถึงเฉพาะคนบางกลุ่ม

สรุปว่า ความจำเป็นการมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน ถือว่าปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาโรงเรียน ถ้าหากทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วมแล้ว กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ก็จะสร้างคุณค่าแห่งการมีส่วนร่วมของแต่ละคน ทั้งโรงเรียนและชุมชนก็จะได้รับผิตชอบต่อบทบาทหน้าที่ และการปฏิบัติงานตามหน้าที่และบทบาทที่ได้รับผิตชอบ และสังคมยอมรับ เพื่อสร้างองค์กรการพัฒนาส่วนท้องถิ่น

ให้ประสบความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนและชุมชน

พื้นฐานของการมีส่วนร่วม

พื้นฐานของการมีส่วนร่วมของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา อายุ เพศ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ดังนั้นจึงได้มีการจำแนกหรือกำหนดพื้นฐานของการมีส่วนร่วมไว้ เช่น แนวคิดของ นรินทรชัย พัฒนาพงศ์ ได้กำหนดหลักพื้นฐานของการมีส่วนร่วมไว้ ๘ ประการ ได้แก่

๑. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสำคัญไม่น้อยกว่าเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้เพราะถ้ามีการใช้เทคโนโลยีโดยที่มนุษย์ไม่มาร่วมคิด ร่วมรับรู้ หรือเข้าใจเพียงพอก็อาจไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร หรือตรงข้าม กลับใช้ทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง หรือสิ่งแวดล้อมได้

๒. เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความคิดและมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน อย่าคิดว่าเขาเป็นชนชั้นต่ำ ไม่มีศักดิ์ศรี

๓. เชื่อว่าทุกคนไม่ได้ชั่วดี มาตั้งแต่เกิด โดยเหตุที่เขาอาจจนอยู่นั้นมิใช่กรรมเก่า

๔. เชื่อว่าชาวชุมชนต่างๆ มักมีภูมิปัญญาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของตนในระดับหนึ่ง บางเรื่องที่ชาวชุมชนยึดถือจึงค่อยๆ ให้ปรับตัวผสมผสานกับวิทยาการภายนอก

๕. เชื่อว่าตนต่างกับชาวบ้านอยู่ไม่น้อย และชาวบ้านเองก็แตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนั้นการจะให้มีส่วนร่วมจะเอาใจฝ่ายเดียวไม่ได้

๖. ต้องคิดว่ามนุษย์มีความสามารถพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ของตนให้ได้ดี ถ้าได้รับโอกาสที่จะร่วมคิด ร่วมเข้าใจ และร่วมจัดการ (Active Partner) เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมการที่มนุษย์บางกลุ่มปฏิเสธเทคโนโลยีอย่างสิ้นเชิง ก็เป็นไปตามระดับความเข้าใจในเทคโนโลยีนั้น

อย่างถูกต้องหรือไม่ และมีกลวิธีปรับความเข้าใจนั้นมาสู่ระดับที่แต่ละฝ่ายยอมรับได้เพียงใด ซึ่งต้องให้ได้รับโอกาสที่เข้าใจ และยอมปรับให้เหมาะสมกับตนอย่างเหมาะสม

๗. อาจใช้การมีส่วนร่วมในหลายรูปแบบ เช่น รูปแบบโดยตรง คือมีส่วนร่วมโดยตัวบุคคลแต่ละคน หรือ ประชาชนก่อตั้งองค์กรขึ้นมามีส่วนร่วม หรือ ให้มีตัวแทนมามีส่วนร่วมโดยอ้อม ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่

๘. การมีส่วนร่วมยังมีเพิ่มขึ้น เมื่อมีสภาพที่เหมาะสมต่อไปนี้ ๑) ผู้ที่เข้าร่วมต้องมีความสนใจที่ตรงกัน ๒) ผู้เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะมีส่วนร่วมด้วยได้ ๓) มีการสื่อสาร ๒ ทาง เพื่อให้ผู้มีส่วนร่วมได้รับข้อมูลอย่างถูกต้องและสมบูรณ์ ๔) ประชาชนมีส่วนร่วมรับทราบ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจในโครงการตั้งแต่เริ่มต้น จะทำให้ต้องการเข้าร่วมกับโครงการมากยิ่งขึ้น ๕) การมีส่วนร่วมต้อง ไม่ทำให้เสีย ค่าใช้จ่ายมาก และไม่กระทบกระเทือนในหน้าที่การงาน (นรินทรชัย พัฒนาพงศ์, ๒๕๔๖: ๑๔-๑๕)

สรุปว่า พื้นฐานของการมีส่วนร่วม นั้น อาจเกิดจากความต้องการมีส่วนร่วม เมื่อมีสิ่งเร้าก็อยากจะมีส่วนร่วมทางความคิด กิจกรรมที่มีส่วนร่วม และพฤติกรรมที่แสดงออกต่อชุมชน เพราะการมีส่วนร่วมของแต่ละบุคคลย่อมมีความแตกต่างกัน ซึ่งอาจขึ้นอยู่กับ ระดับการศึกษา อายุ เพศ สิ่งแวดล้อม ทักษะ หรือ ความจำเป็นทางสังคมด้วย

องค์ประกอบการมีส่วนร่วม

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม มี ๓ ด้าน ได้แก่

๑. ต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้บุคคลเข้าร่วมใน

กิจกรรมหนึ่งๆ จะต้องมียุทธประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไร ผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

๒. ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อให้บุคคลจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

๓. ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมาย การให้บุคคลเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้วโดยพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมอาจจะไม่สามารถกระทำได้ในทุกๆ ประเด็น ดังนั้น จึงมีแนวทางต่างๆ ไปบางประการเกี่ยวกับประเด็นที่ควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ได้แก่ ๑) การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ ๒) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อบางคนมากกว่าคนอื่น ๓) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม ๔) การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว และ ๕) ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

การมีส่วนร่วมของบุคคลจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคม ขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณา แต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมต้องมียุทธประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย ต้องมี ๒ กิจกรรมเป้าหมาย และต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้ เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด การมีส่วนร่วม เป็นการกระจายโอกาสให้บุคคลมีส่วนร่วม การบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่โดยการให้

ข้อมูลแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากบุคคล การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการซึ่งบุคคล หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณา กำหนดนโยบายและการตัดสินใจขององค์กร การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทาง ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะ การมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยลดความเสี่ยงการเผชิญหน้าใน กรณีที่ร้ายแรงที่สุด ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน

สรุปว่า องค์กรประกอบการมีส่วนร่วม ได้แก่การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของความคิด ร่วมกันรับผิดชอบ และตัดสินใจ ซึ่งมีผลต่อการกำหนดทิศทางของโรงเรียนและชุมชนว่า แนวทางการพัฒนาจะไปในทิศทางใด เพราะจะมีผลกระทบต่องานและคนประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม บางครั้งอาจจะเกิดความขัดแย้งหรือแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ ฉะนั้นองค์กรประกอบการมีส่วนร่วม ก็จะเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อผลการตัดสินใจ

การมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษา

การมีส่วนร่วมของผู้บริหาร จึงเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย นับตั้งแต่การแสดงความคิดเห็น การวางแผน การดำเนินการและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ตลอดจนการควบคุมกำกับ ติดตามและประเมินผล เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ร่วมเป็นคณะทำงานและร่วมวางแผนทาง นโยบายของโรงเรียน มีขั้นตอนดังนี้

๑. ขั้นวางแผน (Plan) การบริหารยุคปัจจุบัน ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมซึ่งปัจจัยสนับสนุนหรือปัจจัยภายนอกที่สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ได้ เรียกว่าปัจจัยแทรกซ้อน ผู้บริหารโรงเรียนไม่ควรมองข้ามปัญหาเล็กน้อย เหมือนน้ำซึมในบ่อทราย จนกลายเป็นปัญหาระหว่างชุมชนและโรงเรียน เพราะผู้บริหารโรงเรียนขาดการคิดวางแผนร่วมกับบุคลากรในโรงเรียน ชุมชน บ้าน วัด ผู้ปกครอง ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา ร่วมกันวางหลักการ วิธีการ และกระบวนการคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์ของสถานศึกษา อีกทั้งศึกษาหลักสูตร และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมากำหนดเป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ตลอดจนสรุปผลที่ได้รับจากการการศึกษา และนำมาสร้างเป็นรูปแบบกระบวนการทำงาน

๒. ขั้นดำเนินการ (Do) การประชุมเตรียมการ ชี้แจงกำหนดการ และการทำความเข้าใจกับ บุคลากรในสถานศึกษา ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องถึงการบริหารสถานศึกษา แบบมีส่วนร่วม เช่น

๑) ศึกษาและเก็บข้อมูลจากการจัดการศึกษา เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

๒) ส่งเสริมให้ครูผู้สอนและบุคลากรจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จัดกิจกรรมต่างๆ ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์

๓) การพัฒนาระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียน จัดบรรยากาศภายใน ภายนอกห้องเรียน ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ศึกษาแหล่งเรียนรู้ทั้งในบริเวณโรงเรียนและชุมชน จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่หลากหลายเพื่อให้นักเรียนร่วมกิจกรรมอย่างสนุกสนาน การจัดการกิจกรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ มีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม บูรณาการหลักวิชาเข้ากับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๔) มีการประสานสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการประเมินผลการจัดการเรียนรู้ นำผลจากการประเมินไปพัฒนาผู้เรียนต่อไป บำรุงขวัญกำลังใจแก่บุคลากร ดำเนินงานติดตามความเคลื่อนไหวทางการศึกษา ผู้เรียน ครู และผู้บริหารร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานจากการจัดการศึกษาร่วมกันสู่สาธารณชน

๓. ขั้นติดตามประเมินผล (Check) การนำนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการบริหารสถานศึกษาได้ระยะหนึ่ง ควรจะมีการติดตามผล และร่วมกันประเมินผลภายใน ๓ บริบท ได้แก่ ๑) การประเมินปัจจัยนำเข้า ๒) ประเมินกระบวนการ และ ๓) ประเมินผลผลิต

โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วมด้วย โดยให้นักเรียน ผู้ปกครอง ครู บุคลากรในโรงเรียน และคณะกรรมการสถานศึกษา ประเมินในภาพรวม ครูหรือคณะกรรมการที่รับผิดชอบ สรุปแต่ละประเด็น นำเสนอผู้บริหารระดับสูง

๔. ขั้นปรับปรุง พัฒนา หรือนำผลมาปรับปรุง แก้ไข (Action) ข้อมูลย้อนกลับจากผลการประเมินจากผู้เกี่ยวข้องจากข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ทั้งทางบวกและทางลบ จะต้อง

เก็บเป็นฐานข้อมูล เพื่อนำมาใช้ปรับกระบวนการทัศน์ในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้ได้มาตรฐาน โดยโรงเรียนได้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการดำเนินงานด้านต่างๆ (พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญโญ,ดร., ๒๕๕๘: ๑๖๐)

สรุปว่า การบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหาร ครู คณะกรรมการบริหารสถานศึกษานักเรียน และผู้ปกครอง ถือว่าเป็นพลังที่มีผลต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในโรงเรียน และยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจและร่วมเป็นคณะทำงาน ซึ่งผู้บริหารจะต้องเปิดกว้างยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นสู่กระบวนการกระบวนการ การประเมินผลผลิต และการตัดสินใจสู่แผนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของผู้บริหารโรงเรียน

การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียน

โรงเรียน คือสถาบันทางการศึกษาฝึกอบรมให้กับเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้เพื่อให้เด็กได้มีการพัฒนาในทุกด้านทั้งร่างกาย อารมณ์ สติปัญญาและจิตใจ โรงเรียนจึงต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมไว้เป็นอย่างดี จัดสิ่งแวดล้อมภายในและภายนอก ที่เอื้อต่อการเรียนการสอน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่เกิดผลกระทบในทางเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม

กระบวนการพัฒนาที่เหมาะสม ก็คือการจัดการทางวิทยาการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่เกิดผลเสียทางสิ่งแวดล้อมนั่นเอง ทำไมการพัฒนาทางวิทยาการจึงกลายเป็นปฏิปักษ์หรือขัดแย้งกับการอนุรักษ์ หรือจะกล่าวในทำนองกลับกันว่า ทำไมการอนุรักษ์จึงขัดแย้งกับการพัฒนาทางวิทยาการสาเหตุสำคัญ

สิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นกระบวนการเสริมสร้างให้บุคคลเกิดการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมกับชีวิตมีความสำคัญในด้านการเป็นความรู้พื้นฐานของการดำรงชีวิตและการอยู่ร่วมกันในชุมชน สังคม ประเทศ และโลก รวมถึงเป็นปัจจัยที่ช่วยให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้อย่างลึกซึ้งจนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมให้เป็นไปในทิศทางอันเกื้อกูลต่อการพัฒนาตามครรลองของการรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมโดยใช้กลไกทางการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญ การดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมศึกษานับว่ามีความสำคัญและความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะสิ่งแวดล้อมศึกษาคือการศึกษตลอดชีวิต (Life-long Learning) ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ทุกประเภททั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ และการเรียนรู้ตามธรรมชาติ หรือในชีวิตประจำวันตามอัธยาศัย ซึ่งครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนพลเมือง ทุกเพศ ทุกวัย ในทุกภาคส่วนของสังคมตามเจตนารมณ์ และจุดมุ่งหมายของบัญญัติกฎหมายหลายฉบับ

โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงนับเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนสิ่งแวดล้อมศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม โดยให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมศึกษาในการเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตสำนึก และเจตคติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะมีผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการมีส่วนร่วมการพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืน ดังนี้

๑. โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาโรงเรียนที่มีการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบเพื่อสิ่งแวดล้อมมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมและพัฒนาให้นักเรียนของโรงเรียนเป็นพลเมืองเพื่อสิ่งแวดล้อมที่มีความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นและของโลก และพร้อมที่จะเข้าไปมีบทบาท

ในกระบวนการ อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน

๒. แนวคิดสำคัญในการพัฒนา โครงการโรงเรียน Eco-school (เพื่อพัฒนา การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียน) โลกใบนี้ อยู่ในภาวะวิกฤตสิ่งแวดล้อม ความท้าทายสำคัญ ของการจัดการศึกษาจึงไม่ใช่การสร้างพลเมืองได้ มีความรู้ความสามารถไปประกอบอาชีพ และ ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ แต่ควรเป็นการสร้าง พลเมืองที่จะสามารถปรับตัวและสร้างการ เปลี่ยนแปลงเพื่อให้ผู้คนในสังคมและสิ่งแวดล้อม อยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล

แนวคิดของอีโคสคูลจึงมองเห็น เป้าหมายของการจัดการศึกษา คือ การสร้างเด็ก ให้เติบโตเพื่อไปเป็นพลเมืองเพื่อสิ่งแวดล้อมที่มี ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มี ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ มองเห็นความ ซับซ้อนของปัญหาความเชื่อมโยงกันของมิติทาง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมการเมืองและ วัฒนธรรม และที่สำคัญ คือ พร้อมที่จะลงมือ ปฏิบัติ ให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อม ได้อย่างไม่ลังเลชักช้า

การเรียนรู้ของเด็กนักเรียนจึงไม่ สามารถจำกัดกรอบอยู่เพียงในตำราหรือ ห้องเรียน แต่ควรเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับสิ่ง รอบตัว มีเรื่องราวและปัญหาของท้องถิ่นเป็น โจทย์ในการเรียนรู้ โดยสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ เรียนรู้ กับ สิ่ง แวด ล้อม ใน ระ ดับ ภูมิภาค ระดับประเทศและระดับโลก เมื่อ เยาวชนเหล่านี้เติบโตกระจายอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ และในสาขาอาชีพต่างๆก็สามารถผนึกเป็นพลังที่ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันยิ่งใหญ่ได้

๓. หลักการพัฒนาโรงเรียน สิ่งแวดล้อมศึกษา หลักการพัฒนาโรงเรียนทั้ง

ระบบที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนหรือ Whole school approach for Environmental education เป็นแนวคิดหลักในการพัฒนา โรงเรียน อันประกอบด้วยพันธกิจ ๔ ด้าน เพื่อให้ โรงเรียนได้ใช้วิเคราะห์ และพัฒนา และบริหาร จัดการเพื่อบ่มบ่มสู่เป้าหมายของการสร้าง พลเมือง เพื่อสิ่งแวดล้อม

นโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษาและ โครงสร้างการบริหารจัดการ ปัจจัยสำคัญที่จะ สนับสนุนพันธกิจด้านอื่นๆ ให้ ประสบ ความสำเร็จหรือพัฒนาโรงเรียนได้ทั้งระบบ ซึ่ง เป็นพันธกิจที่ขึ้นตรงกับผู้บริหารเป็นสำคัญ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นพันธะ กิจที่จะสร้างความยั่งยืนให้แก่โรงเรียนและตัว นักเรียน ดำเนินการโดยใช้กระบวนการ สิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในการจัดการเรียนการสอน ตามหลักสูตรแกนกลาง ต้องออกแบบการเรียนรู้ ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของ ทรัพยากรธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรมของชุมชนที่นักเรียนอาศัย

การจัดการทรัพยากร และ สิ่งแวดล้อม จัดสภาพแวดล้อมภายใน โรงเรียน จัดการเรียนรู้ “ทางอ้อม” ให้กับ ผู้เรียน เป็นตัวอย่างและต้นแบบที่เป็น “วิถี ปฏิบัติ” ปกติในโรงเรียนให้ขยายผลไปสู่บ้านและ ชุมชนของนักเรียนได้

การมีส่วนร่วมและเครือข่าย สิ่งแวดล้อมศึกษา เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ของเด็กทั้ง บุคลากรฝ่ายต่างๆ ในโรงเรียน และระหว่าง โรงเรียนกับโรงเรียน และโรงเรียนกับชุมชน ภายนอก

๔. อยากพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียน Eco-school จะต้องทำอะไร

ขั้นแรก

เตรียมตัว: ใจพร้อม (heart-ร่วมคิด (head)-ร่วมทำ (hand)

ขั้นแรก

๑. ทำความเข้าใจเรื่อง “โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”
๒. กำหนดคุณลักษณะที่อยากเห็นในตัวผู้เรียนตามบริบทโรงเรียน
๓. พร้อมใจก้าวไปด้วยกันทั้งโรงเรียนและชุมชน

ขั้นที่สอง

สำรวจต้นทุนของโรงเรียนและชุมชน : วิเคราะห์และประเมิน
ทางเลือกการพัฒนา

ขั้นที่สอง การพัฒนาโรงเรียนให้เป็นอีโคสคูล นั้นจะให้ความสำคัญกับการ “ต่อยอด” หรือ “ปรับ/พัฒนา” งานเดิมที่โรงเรียนมีอยู่แล้วให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

๑. สำรวจต้นทุนของโรงเรียนและชุมชนจากกรอบพันธกิจ ๔ ด้าน และกรอบการประเมินตนเอง

๒. วิเคราะห์ต้นทุนของโรงเรียนและชุมชนและประเมินทางเลือกพัฒนา

ขั้นที่สาม

กำหนดแผนและลงมือดำเนินการ

ขั้นที่สาม ข้อมูลจากขั้นที่สองนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายและดำเนินงานตามแผนงาน/กิจกรรม/โครงการและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนตามสภาพแวดล้อม บริบททางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในโรงเรียนและชุมชนรอบข้าง พิจารณารอบพันธกิจ ๔ ด้าน ไม่ใช่ภาระผูกมัด แต่เป็นแนวทางที่จะช่วยให้โรงเรียนก้าวเดินอย่างมั่นใจและเหมาะสมตามความพร้อมและศักยภาพของโรงเรียน

ขั้นที่สี่

ประเมินผล-สร้างพลังบวกและก้าวต่อ

ขั้นที่สี่ โรงเรียนควรประเมินผลการพัฒนาเป็นระยะ โดยใช้หลักเกณฑ์การพัฒนาโรงเรียนเป็นเครื่องมือ เงื่อนไขของเวลาในการพัฒนาโรงเรียนแต่ละแห่งมีความแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมของโรงเรียน สิ่งสำคัญของการพัฒนาผู้เรียนรู้ คือ การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

๕. จุดเน้นของ Eco-school

๑. กระบวนการพัฒนาโรงเรียนจะต้องเน้นให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ทั้งภายในและภายนอกของนักเรียน บุคลากรในโรงเรียน และชุมชนร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

๒. เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในโรงเรียนและชุมชน

๓. มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง พัฒนาการคิดเชิงระบบ

๔. บูรณาการประเด็นท้องถิ่นเข้าสู่หลักสูตรและกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน ที่ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงประเด็นสิ่งแวดล้อมระดับท้องถิ่นและระดับโลกอย่าง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การจัดการขยะและมลพิษ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ พันธุ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และความหลากหลายทางชีวภาพ

๕. ส่งเสริมให้สมาชิกในโรงเรียนและชุมชนคิดค้นนวัตกรรมในการจัดการและการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

๖. โรงเรียนมีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน

๗. ส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรในโรงเรียนให้เป็นผู้มีจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

๖. Eco-school ในประเทศไทย

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมได้มีนโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินการขององค์การสหประชาชาติที่ได้ประกาศให้ปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๕ ศตวรรษแห่งการศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (United Nations Decade of Education for Sustainable Development : DESD) โรงเรียนนำร่องในโครงการโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Eco-School) ของกรมส่งเสริมคุณภาพ

สิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ้น จำนวน ๔๑ แห่ง โดยดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาตามพันธกิจ ๔ ด้าน คือ ด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษาและโครงสร้างการบริหารจัดการ ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ด้านระบบการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา

นอกจากนี้ สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยได้ดำเนินการงานสิ่งแวดล้อมศึกษาผ่านระบบโรงเรียนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน คือ โครงการรุ่งอรุณ การบูรณาการกระบวนการเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อมระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ระยะที่ ๑-๖ โดยได้ดำเนินการกับโรงเรียนในทุกภูมิภาคของประเทศ จำนวนมากกว่า ๑,๐๐๐ โรงเรียน นักเรียนและบุคลากรครูรวมกว่า ๕๐,๐๐๐ คน มีผลผลิตด้านการพัฒนาหลักสูตร กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ด้านพลังงานที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ผลการศึกษาเชิงปฏิบัติจริงของนักเรียนเกี่ยวกับระดับการใช้พลังงานของกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางของกระบวนการเรียนรู้ด้านพลังงานได้ต่อไป ปัจจุบัน สถาบันได้ต่อยอดโครงการรุ่งอรุณด้วยการพัฒนาโรงเรียนต้นแบบ ๑๖ โรงเรียนทั่วประเทศให้มีการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อมในการบริหารจัดการโรงเรียนทั้งระบบ และมีเป้าหมายขยายผลไปยังโรงเรียนอีก ๒๐๐ โรงเรียน

สถาบันฯ ได้พัฒนางานสิ่งแวดล้อมศึกษาในโรงเรียนให้มีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นปัญหาภาวะโลกร้อนและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้ดำเนินการมาเป็นเวลา ๗ ปี โดยส่งเสริมให้นักเรียนในโรงเรียน ๗๗ จังหวัดทั่วประเทศร่วมดำเนินกิจกรรมลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ใน ๔ แนวทางการดำเนินงาน คือ การเดินทางอย่างยั่งยืน การลดขยะ การลดการใช้พลังงานไฟฟ้า

และการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมา ทั้งในส่วนของโรงเรียน และการดำเนินงานในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าร่วมโครงการสามารถลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกได้มากกว่า ๘.๖๐๐ ตัน ขณะที่ในโครงการลดโลกร้อน ด้วยวิถีพอเพียง สามารถสนับสนุนให้โรงเรียน ๗ แห่งดำเนินกิจกรรมสิ่งแวดล้อม จนสามารถจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ “ลดโลกร้อนด้วยวิถีพอเพียง” และมีโรงเรียนเครือข่ายอีก ๑๔ แห่งดำเนินงานด้านการพิทักษ์ภูมิอากาศด้วยวิถีพอเพียง

๗. Eco school ในต่างประเทศ

ในประเทศไทย องค์กรภาษาอังกฤษโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา หรือ Eco school เป็นหลักสูตรนานาชาติของการศึกษาเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนสำหรับโรงเรียน โดยมีมูลนิธิเพื่อการศึกษาสิ่งแวดล้อม (Foundation for Environmental Education : FEE) เป็นผู้ก่อตั้งและสนับสนุนโปรแกรมโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยจุดมุ่งหมายของ Eco school คือการสร้างความตระหนักของนักเรียนในการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านการศึกษาในห้องเรียนและชุมชน

โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจและกิจกรรมต่างๆ เช่น น้ำเสีย ขยะ พลังงาน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพชีวิต แผนปฏิบัติการท้องถิ่น๒๑ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

โรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาจะต้องดำเนิน ๗ ขั้นตอน คือ ๑) Establishment of the Eco-schools Committee ๒) Environmental review ๓) Action Plan ๔) Monitoring and Evaluation ๕) Curriculum Linking ๖) Informing and involving the wider

community และ ๗) Eco-Code (มนัส สุวรรณ, ๒๕๕๙: ๖๘)

เมื่อโรงเรียนประสบความสำเร็จก็จะได้รับรางวัลที่แสดงถึงความมุ่งมั่นในการดำเนินการจนสำเร็จ คือ ธงสีเขียว ก็แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยจัดกระบวนการต่างๆ ให้สอดคล้องกับหลักสูตรและกิจกรรมส่งเสริมและมีการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น และให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมกับกิจกรรมตลอดถึงผู้ปกครองด้วยสอดคล้องแนวคิดตามแผนการ PDCA มีการวางแผน จัดกระบวนการทัศน์และมีการติดตามประเมินผลที่นำไปใช้ เพื่อเก็บข้อมูลนำมาปรับปรุงสอดคล้องกับแนวคิดของมนัส สุวรรณ กล่าวถึงหลักการและรูปแบบการจัดหรือการพัฒนาการสิ่งแวดล้อมมี ๒ ประการ คือ

๑. การจัดการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ (Input Approach) ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาแบบป้องกันไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเน้นที่ตัวบุคคล เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันรักษาสิ่งแวดล้อม การควบคุมไม่ให้เกิดของเสียในชุมชน การสร้างความตระหนัก จิตสำนึกให้รู้จักรักและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมเพียงด้านเดียวที่ขาดสำนึกถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายหลัง

๒. การจัดการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ (Output Approach) ซึ่งเป็นการจัดการที่เน้นที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นโดยเฉพาะ เน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมเมื่อเกิดปัญหาหรือปรากฏการณ์เท่านั้น โดยอาศัยหลัก ๕ R คือ ๑) การนำกลับมาใช้ใหม่โดยไม่มีการแปรรูป (Reuse) ๒) การนำกลับมาใช้ใหม่โดยการแปรรูปหรือผ่านกระบวนการ (Recycle) ๓) การลดปริมาณการใช้ (Reduce) ๔) การปฏิเสธ (Reject) ๕) การซ่อมแซมกลับมาใช้ใหม่ (Repair)

เกษม จันทรแก้ว (๒๕๔๔: ๓๒) ได้กล่าวถึงกระบวนการดำเนินงานอย่างมีระบบในการจัดการให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถตอบสนอง ความต้องการของมนุษย์ ด้วยการสร้างกลไกควบคุมโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อการมีใช้ในอนาคตต่อไป ทั้งนี้การจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และศิลปศาสตร์ร่วมกัน การใช้ศาสตร์ทั้งสองแขนงนี้ สามารถทำให้การจัดการหรือการดำเนินการต่อสิ่งแวดล้อมหนึ่งๆ หรือมากกว่าหนึ่งที่อยู่ร่วมกันให้สามารถอยู่ได้และสร้างผลผลิตได้โดยปราศจากการเกิดความเสื่อมโทรม โดยการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องเป็นการใช้แบบยั่งยืนโดยมีแบบแผนการจัดการที่มีรูปธรรมและต้องสร้างแผนการกำจัด บำบัดของเสีย มลพิษและการฟื้นฟูแหล่งเสื่อมโทรมให้สามารถคงสภาพความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม เพื่อการผลิตต่อไป

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ในอดีตสังคมไทยไม่ได้เป็นไปเพื่อการพาณิชย์หรือเพื่อการอุตสาหกรรมและการส่งออก แต่องค์กรภาคเอกชนใช้ทรัพยากรเพื่อการยังชีพเพื่อการค้าในระดับท้องถิ่น และเพื่อความอยู่รอด เช่น การค้าเห็ด การค้าสมุนไพรเป็นต้นนอกจากนี้ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดองค์ความรู้ของประชาชนในเรื่องของการจัดการต้นน้ำ การจัดการระบบป่าไม้ การจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ การดูแลและการใช้เครื่องมือในการหาอาหารและสมุนไพรหรือการทำประมงชายฝั่ง ล้วนแล้วมีวิถีคิดในเชิงอนุรักษ์การดูแลรักษาและใช้ประโยชน์คู่กันไป แต่นับตั้งแต่สังคมไทยยอมรับเอาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แบบตะวันตกคือ การค้าขายและการส่งออกเพื่อการพัฒนาประเทศ จนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและลดปริมาณลงเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะช่วงหลังวิกฤตทาง

เศรษฐกิจ ปัญหาหลักรุนแรงขึ้น แต่ในขณะเดียวกันทางออกในการจัดการที่เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านก็ชัดเจนมากขึ้นด้วย เช่น เรื่องการจัดการป่าชุมชน การจัดการป่าชายเลน การจัดการลุ่มน้ำชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน จากองค์ความรู้ดั้งเดิมที่ได้มีการปรับใหม่ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนเกษตรทุกพื้นที่ เช่น บนที่สูง พื้นที่ราบ บริเวณป่าชายเลน เป็นต้น มีวิถีคิดและกระบวนการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการใช้สอยเพื่อการอยู่รอดของชุมชนในระดับท้องถิ่น

อาร์ักษ์ กัมปนาทบวร (๒๕๔๕ : ๖๘) ได้ศึกษาเรื่อง ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชนปากแกล ออญ บ้านแม่ยางล้าน อำเภอมะเข่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ศักยภาพ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของชุมชนบ้านแม่ยางล้าน คือ ความสามารถ ความรู้ ทักษะในประเด็น การวิเคราะห์ปัญหา การที่ต้องประสบปัญหาร่วมกันจึงได้ร่วมวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหา ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มองค์กรภายในชุมชน ออกกฎระเบียบร่วมกันในการดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การแก้ปัญหาโดยจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติขึ้นในหมู่บ้าน ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ กลุ่มอนุรักษ์ป่าใช้สอยและกลุ่มพื้นที่ทำกิน มีการกำหนดระเบียบกฎหมายและข้อปฏิบัติร่วมกัน การวางแผน เกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้กับองค์กรภายนอกและขยายความร่วมมือจากกลุ่มอนุรักษ์ในหมู่บ้าน เป็นเครือข่าย เพื่อออกกฎระเบียบข้อบังคับเงื่อนไขให้ชุมชนในลุ่มน้ำได้ปฏิบัติ การใช้ประโยชน์ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตามรูปแบบที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของชุมชนปากแกลออญ ในการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติประกอบด้วย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรม ภาวะผู้นำ กลุ่มองค์กรภายในชุมชน การมีส่วนร่วมและปัจจัยเอื้อจากภายนอกชุมชน ซึ่งมีส่วนช่วยสนับสนุนศักยภาพชุมชน บ้านแม่ยางสานในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ

ผ่องศรี สิทธิราช (๒๕๕๒: ๙๓) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: กรณีบ้านใหม่หมอกจาม ตำบลท่าตอนอำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างระดับความรู้ความเข้าใจกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน แสดงว่า การมีส่วนร่วมไม่ได้อาศัยปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการสิ่งแวดล้อมเพียงอย่างเดียวที่มีผลต่อความสัมพันธ์ต่อกัน แต่มีปัจจัยอื่นๆ ที่สำคัญต่อ

การมีส่วนร่วม อาทิเช่น การมีจิตสำนึก การสร้างความตระหนักต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และพื้นฐานทางจิตวิทยาของบุคคลภายในตัวบุคคล และโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ส่วนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหมายถึง การรักษาสิ่งที่มีอยู่ การบำรุงรักษา และฟื้นฟูให้กลับคืนสู่ความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อม มีการวางแผนและสร้างเครือข่ายป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นรูปแบบการใช้ทรัพยากรที่มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ที่อยู่ในขอบเขตการอำนวยให้หรือศักยภาพที่ทรัพยากรนี้จะคืนสู่สภาพปกติได้ เรียกว่าการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

- เกษม จันทรแก้ว. **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔.
- นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา. **การมีส่วนร่วมหลักการพื้นฐานเทคนิค**. เชียงใหม่: คณะเกษตรศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.
- ผ่องศรี สิทธิราช. “การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการสิ่งแวดล้อม : กรณีศึกษาบ้านใหม่หมอกจาม ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒.
- พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐริปัญโญ. **ภาวะผู้นำทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ: จริยการพิมพ์, ๒๕๕๘.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน : ประชาชน ข้าราชการ และผู้นำรัฐบาล**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐.
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ สำนักป้องกันการทุจริตภาคประชาสังคม. **คู่มือเจ้าหน้าที่ของรัฐสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริต**, ๒๕๕๑.
- อารักษ์ กัมปนาทบรร. “ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตของ ชุมชนปกาสถอญอ บ้านแม่ยางสาน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.